

АУДИТ СТАТУТНОГО КАПІТАЛУ ФІНАНСОВИХ УСТАНОВ

В статті проаналізовано параметри дослідження статутного капіталу. Подані особливості формування статутного капіталу окремих суб'єктів господарювання та визначено засоби підвищення ефективності аудиту статутного капіталу.

The article analyzes the options of investigation share capital. Features of formation share capital of individual entities are given and determined the means of improving the efficiency audit of the share capital.

Вступ. Розмір, формування та рух статутного капіталу суб'єктами ринку фінансових послуг характеризує їх платоспроможність, ліквідність та фінансову стабільність. Незалежний контроль у формі аудиту за формуванням та рухом статутного капіталу, дотриманням передбачених нормативними актами нормативів є основою для запобігання можливих порушень та зловживань, що сприяє захисту прав інвесторів та кредиторів, стабілізації фінансового сектору в цілому.

На сьогодні науковці розглядають в основному капітал як економічну категорію, або як предмет фінансового аналізу. Але більшість дослідників не приділяє належної уваги саме статутному капіталу, розглядаючи його як елемент власного капіталу. Серед авторів, які присвятили свої праці статутному капіталу можна виділити таких: Ф.Ф. Бутинець, М.В. Кужельний, В.В. Сопко, С.Ф. Голов, В.М. Костюченко, В.М. Пархоменко, Дж. Робертсон, Дж. К. Лоббек.

Науково-практичне значення дослідження пояснюється відсутністю єдиних організаційних і методичних підходів до аудиту статутного капіталу в системі управління підприємствами, недостатнім обсягом досліджень з даної теми, а також наявністю потенційних помилок щодо облікових оцінок статутного капіталу при аудиті.

Актуальність теми полягає в недостатній врегульованості операцій зі статутним капіталом в Україні. Це, насамперед, стосується неузгодженості норм чинного законодавства, нормативних документів бухгалтерського і податкового обліку, відсутності методичного забезпечення.

Постановка завдання. Сформулювати підходи щодо проведення аудиту статутного капіталу, визначити місце статутного капіталу в процесі аудиторської перевірки. Теоретичною та методологічною основою дослідження є діалектичний метод наукового пізнання, законодавчі та нормативні акти, що регулюють формування і зміну статутного капіталу, бухгалтерський облік і аудит операцій зі статутним капіталом.

Метою даної статті є визначення місця статутного капіталу в процесі аудиторської перевірки, удосконалення методології обліку і визнання у фінансовій звітності статутного капіталу та операцій з ним; розроблення науково-обґрунтованої методики аудиту статутного капіталу.

Результати дослідження. Фінансово-господарська діяльність підприємства будь-якої організаційно-правової форми розпочинається з формування статутного капіталу.

Статутний капітал – це надані фінансовій установі або залучені нею на засадах, визначених законодавством, фінансові ресурси у вигляді грошових коштів або вкладень у майно, матеріальні цінності, нематеріальні активи, цінні папери, що закріплені за установою на праві власності або повного господарського відання. За рахунок статутного капіталу фінансова установа формує свої власні (основні та оборотні) кошти.

Метою аудиту статутного капіталу є встановлення достовірності первинних даних відносно формування та використання статутного капіталу, повноти і достовірності відображення інформації в облікових регістрах та звітності суб'єкта господарювання.

Для аудиту операцій зі статутним капіталом слід використовувати наказ про облікову політику, документи, що підтверджують право власності на активи, що вноситься як внесок до статутного капіталу, організаційні документи – свідоцтво про державну реєстрацію, накази та розпорядження, протоколи тощо, первинні документи з обліку статутного капіталу, облікові регістри, що використовуються для відображення операцій з обліку власного капіталу, акти та довідки попередніх перевірок, аудиторські висновки та іншу документацію, що узагальнює результати контролю, фінансову звітність (ф. № 1 «Баланс», ф. № 4 «Звіт про власний капітал»).

Аудит статутного капіталу необхідно проводити за параметрами: а) легітимності – відповідність встановленим нормам порядку формування та руху статутного капіталу; б) власності на активи, внесені до статутного капіталу; в) персоніфікації засновників; г) відповідності обліку та звітності нормативним вимогам.

При дослідженні параметрів легітимності, власності на активи та персоніфікації засновників слід дотримуватись, зокрема, вимог Міжнародного стандарту аудиту (МСА) 315 «Розуміння суб'єкта господарювання і його середовища та оцінка ризиків суттєвих викривлень» [1, с. 356-411]. Аудитору необхідно отримати розуміння суб'єкта господарювання та його середовища, в тому числі його внутрішнього контролю, з метою визначення і оцінки ризиків суттєвого викривлення формування та руху статутного капіталу в результаті шахрайства або помилок.

Розуміння аудитором суб'єкта господарювання та його середовища складається з розуміння наступних аспектів: а) визначення галузі, нормативної бази та інших зовнішніх

факторів; б) характер суб'єкта господарювання, в тому числі вибір і застосування облікової політики; в) характер діяльності підприємства, який може призвести до суттєвих викривлень у формуванні статутного капіталу; г) оцінка та огляд результатів формування статутного капіталу суб'єкта господарювання; д) оцінка внутрішнього контролю щодо формування та руху статутного капіталу [1, с. 356-411].

Для досягнення такого розуміння необхідно, зокрема, дослідити законодавчо-нормативну базу щодо формування та руху статутного капіталу.

Нормативні акти України передбачають відносно окремих суб'єктів господарювання мінімальні розміри статутних капіталів, нижче яких державна реєстрація суб'єкта не допускається, зокрема: для комерційних банків – 10 млн. євро за курсом НБУ на момент створення [2]; для страховика, який займається іншими видами страхування, ніж страхування життя – 1 млн. євро, для страховика, який займається страхуванням життя – 1,5 млн. євро за курсом НБУ на момент створення [3]; для фінансових компаній – від 3 млн. грн. до 5 млн. грн. залежно від видів фінансових послуг на дату подання заяви про включення у державний реєстр фінансових установ [4]; для ломбардів – 200 тис. грн. на дату подання заяви про включення у державний реєстр фінансових установ [5].

Початковий розмір статутного капіталу підприємства фіксується в статуті або установчому договорі, які в обов'язковому порядку подаються до органів влади під час державної реєстрації підприємства. Порядок формування та зміни статутного капіталу залежить від форми та виду діяльності підприємства.

Дослідження персоніфікації засновників слід проводити за ознакою юридичної чи фізичної особи, тобто в першу чергу слід встановити чи є засновник резидентом чи нерезидентом.

Дослідження відповідності нормативним вимогам обліку статутного капіталу та відображення його у звітності слід проводити у розрізі формування первинних документів, облікових рішень, аналітичних та синтетичних облікових регістрів та відповідних статей фінансової звітності. Типові первинні документи та облікові рішення з формування та руху статутного капіталу наведено у табл. 1.

Аудитору потрібно пам'ятати, що операції з капіталом повинні знайти відображення у трьох формах фінансової звітності: балансі, звіту про власний капітал і примітках до звітності.

Загальна оцінка аудиторського ризику формує основу для забезпечення якості роботи аудитора (аудиторської фірми). Кожний практикуючий аудитор повинен прагнути у своїй роботі досягнення такої якості, яка б могла забезпечити мінімальний рівень аудиторського ризику. Але зрозуміло, що аудиторський ризик не може оцінюватися за крайнім значеннями

вірогідності. Той факт, що аудитор може надавати лише обґрунтований рівень впевненості, свідчить, що аудиторський ризик ніколи не може дорівнювати нулю.

Таблиця 1

Типові первинні документи та облікові рішення з формування та руху статутного капіталу

Зміст операції	Первинний документ	Кореспонденція рахунків	
		Дт	Кт
Оголошення розміру статутного капіталу та реєстрація статуту	Статут підприємства	46	40
Формування статутного капіталу у розмірі, зафіксованому у статуті	Акт приймання-передачі, накладна, прибутковий касовий ордер	10, 11, 12, 20, 26, 28, 30, 31	46
Збільшення статутного капіталу за рахунок додаткових внесків засновників (учасників)	Акт приймання-передачі, накладна, прибутковий касовий ордер	46 42	42 40
Зменшення статутного капіталу за рахунок вилучення акцій (часток в капіталі)	Розрахунок бухгалтерії	45	30, 31
Зменшення статутного капіталу за рахунок анулювання акцій (часток в капіталі)	Акт передачі, рішення ліквідаційної комісії, накладна, вибутковий касовий ордер	40	45

Обґрунтована впевненість може бути надана аудитором при рівні аудиторського ризику до 5%. Якщо для своєї професійної діяльності аудитор приймає значення аудиторського ризику на рівні 5 %, то це означає, що 5 висновків зі 100 зроблених будуть містити невідповідну аудиторську думку стосовно фінансових звітів, які містять суттєві викривлення.

Сьогодні має широке розповсюдження практика страхування професійного (аудиторського) ризику. Це дозволяє підвищити ступінь довіри суспільства до надійності результатів роботи аудиторів та аудиторських фірм.

Аудитор повинен чітко розуміти, у чому полягає аудиторський ризик, його суть, складові, як його визначити і його максимально допустимий рівень, зробити все можливе (провести аудиторську перевірку так, щоб це давало найбільшу вірогідність невиявлення суттєвих помилок), щоб звести ризик невиявлення до мінімуму. Цього можна досягти, проводячи більшу кількість аудиторських процедур і правильно вибравши спосіб одержання аудиторських доказів.

Загальна модель аудиторського ризику передбачає виділення трьох його складових частин. Це – властивий ризик, ризик контролю та ризик невиявлення. Властивий ризик (ВР) – ризик суттєвого викривлення інформації, пов'язаний з обліковими оцінками і системою обліку в цілому. Ризик контролю (РК) - ризик суттєвого викривлення інформації, пов'язаний з недосконалістю системи внутрішнього контролю. Ризик невиявлення (РН) – ризик невиявлення аудитором суттєвого викривлення інформації через застосування неефективних процедур. Чим більшим буде оцінено значення ризику невиявлення, тим більшим буде обсяг перевірки.

Отже, загальна модель аудиторського ризику (АР) може бути представлена таким чином:

$$AP=BP \times PK \times PH \quad (1.1)$$

Якщо властивий ризик та ризик контролю прийняти за нуль, а ризик невиявлення за 5%, то в такому випадку значення аудиторського ризику буде дорівнювати також нулю.

$$AP=BP(0,0) \times PK(0,0) \times PH(0,05) = 0$$

Тому можна сказати, що аудитор не може повністю довіряти системам обліку та внутрішнього контролю підприємства, звітність якого перевіряється.

Якщо ж прийняти високий рівень ризику невиявлення (наприклад, 50%), а властивий ризик та ризик контролю за 80%, то в цьому випадку значення аудиторського ризику буде високим, тобто більшим за 5%.

$$AP=BP(0,8) \times PK(0,8) \times PH(0,50) = 0,32$$

Виходячи з цього, аудитор не може дозволити собі приймати високий рівень ризику невиявлення, тому, що перевірка в такому випадку не буде проведена якісно.

Для того, щоб забезпечити загальний аудиторський ризик на рівні 5% аудит статутного капіталу слід проводити за одним із двох варіантів.

Перший варіант полягає у тому, що ризик невиявлення приймається аудитором на низькому рівні (до 5%) при повній недовірі до системи обліку та внутрішнього контролю підприємства (100%). Така недовіра автоматично виключає процедури виявлення та оцінки ризику та оцінку системи внутрішнього контролю.

$$AP=BP(1,0) \times PK(1,0) \times PH(0,05) = 0,05$$

Оскільки такий варіант виключає 1 та 2 процедури (виявлення та оцінка ризику, оцінка системи внутрішнього контролю), то це означає, що аудитору необхідно перевірити 95% внутрішньої документації, що стосується формування та руху статутного капіталу.

У випадку, якщо аудитору потрібно перевірити досить велику кількість документації, що є нереальним, або ж узгоджений термін проведення аудиту замалий для перевірки такої кількості документації, то необхідно звернутися до запропонованого нами другого варіанту.

Другий варіант дозволяє зменшити проведення процедур по суті. Цього можна досягти шляхом збільшення властивого ризику та ризику контролю, тобто чим більшою буде довіра до системи обліку та внутрішнього контролю підприємства, тим менше потрібно буде провести процедур по суті.

Наприклад, якщо властивий ризик прийняти за 50%, ризик контролю за 50%, а ризик невиявлення за 20%:

$$AP=BP(0,5)\times PK(0,5)\times PH(0,2)=0,05$$

При виборі методики проведення аудиту статутного капіталу аудитору потрібно звернути увагу на кількість та якість документації, а також на термін проведення аудиту. Залежно від цих факторів потрібно буде обрати або перший або другий варіант.

Висновки. Аудит статутного капіталу необхідно проводити за параметрами легітимності його формування та руху, власності на активи, внесеними до статутного капіталу, персоніфікації засновників, відповідності обліку та звітності нормативним вимогам. Розміри, формування та рух статутного капіталу фінансових установ мають особливості, пов'язані зі сферою фінансових послуг. Аудитору необхідно якомога повніше виконувати вимоги МСА 315 для достовірного і повного визначення ризиків помилок і шахрайства.

Виконання аудиту статутного капіталу відповідно до вимог МСА можливе при наявності ефективних методик аудиту. Розробка науково-обґрунтованих методик аудиту статутного капіталу є предметом подальших наукових досліджень.

Література

1. Міжнародні стандарти аудиту, надання впевненості та етики / [Пер. з англ. мови О. В. Селезньов, О. Л. Ольховікова, О. В. Гик, Т. Ц. Шарашидзе, Л. Й. Юрківська, С. О. Куліков]. – К.: ТОВ «ІАМЦ АУ «СТАТУС», 2007. – 1172 с.

2. Закон України «Про банки і банківську діяльність» // Відомості Верховної Ради України. — 2001.— № 5-6. – С. 30.

3. Закон України «Про страхування» від 07.03.1996 № 85/96-ВР [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.

4. Про внесення інформації щодо фінансових компаній до Державного реєстру фінансових установ: положення Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг

України від 05.12.2003 р. №152 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.

5. Про порядок внесення інформації про ломбарди до державного реєстру фінансових установ: положення Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 18.12.2003 р. № 170 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.

6. Никонович М.О. Організація і методика аудиту: Навч. посіб. / М. О. Никонович, К. О. Редько, О. А. Юр'єва. - К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2006. - 472 с.

7. Кулаковська Л.П. Організація і методика аудиту: Навч. посіб. / Л. П. Кулаковська, Ю. В. Піча. - К.: Каравела, 2004. - 568 с.

8. Гедз М.Й. Сучасний стан незалежного аудиту в Україні та шляхи його вдосконалення / М. Й. Гедз // Школа професійного бухгалтера. - 2008. - № 1.- с. 51.